

Damwoude

Nederlands Openluchtmuseum

Het woudhuisje uit Damwoude: achtergronden en presentatie

27 febr. 2001

Renate van de Weijer

Opmerkingen (Ronald).

Ik heb enkele voor rondleiders niet direct relevante zaken weggelaten zoals literatuurverwijzingen en adressen. Deze zijn eventueel in het originele document terug te lezen.

Inhoud

Verantwoording en voorstel met betrekking tot de presentatie	2
Periode: 1946/1947	2
Het 'waldhuske' en Freia	2
Erg klein	3
Klompenhok	3
Voorstel met betrekking tot verder onderzoek:	4
Notities naar aanleiding van de filmopnamen van SBS 6 bij de verplaatsing van het huis (in CDA)	5
De Boer en van der Schaaf gemeente Dantumadeel afdeling ORM , telefoongesprek 26 febr. 2001	5
H. Wijbenga	6
telefoongesprek 17 febr. 2001	6
Fotobeschrijvingen	16
Syde Wiersma	22
Fotobeschrijvingen:	38
Jantje Bijlsma	39
Objectenlijst	41
Erf en tuin	41
Klompenhok (foto's 3, 4 en 5)	41
Schuur gang met opslagruimte	41
Schuur berging / geitenhok	41
Op zolder	41
Deuropening naar de kamer	41
Kamer	41
Decoratie	42
Textiel (zie ook boven)	42
Eventueel	42
Notes	43

Verantwoording en voorstel met betrekking tot de presentatie

Op 23 februari heb ik een drietal gesprekken gevoerd met mensen die betrokken waren bij de geschiedenis van het woudhuisje uit Damwoude,¹ namelijk met Hildert Wijbenga, Syde Wiersma en Jantje Bijlsma. De gegevens heb ik in een voorstel met betrekking tot presentatie (vooral periode) uitgewerkt. Ook de (vrij) letterlijke uitwerking van de cassette-opnamen zit in dit verslag evenals de foto's (deels reproducties van familiefoto's) en een objectenlijst met een suggestie (plattegrond) voor de inrichting.

Periode: 1946/1947

De interviews en de foto's leveren vooral een coherent verhaal op voor de eerste jaren na de tweede wereldoorlog.² Hildert Wijbenga kan zich dit huis waarin hij in 1944 op 4-jarige leeftijd bij zijn grootmoeder introk nog goed voor de geest halen.³ Daarnaast sluit de periode ook goed aan op de herinneringen en ervaringen van Syde Wiersma die in diezelfde tijd eveneens in een woudhuisje leefde.

Bovendien is bekend dat dit huis in de jaren 1946/1947 voorzien werd van elektriciteit. We kunnen met andere woorden hier (opnieuw) het begin van de elektrificatie van het platteland tonen. Daarmee vult het woudhuis een hiaat in de presentaties van het NOM. Het ouderwetse en tegelijkertijd bijna tegen wil en dank moderniserende huishouden vormt immers een prima aanvulling op Beerta (dat in de nieuwe presentatie geen elektra meer heeft) en op de Tilburgse woningen.

Het 'waldhuske' en Freia

Een woudhuisje of 'waldhuske' is een kleine arbeiderswoning waarvan er vroeger veel in de Friese Wouden voorkwamen. Ze stonden aan lange, smalle voetpaden zoals de Akkerwoudster hale en de Murmerwoudster hale. De indeling van de huizen is ongeveer gelijk, maar er bestaat geen vast type. Ze zijn onderling verschillend wat betreft omvang, dakbedekking, raamindeling enzovoorts. Nu staan er nog wel van dergelijke huisjes, maar doorgaans zijn ze flink verbouwd en aangepast.

De bewoners hadden de huisjes in ieder geval vanaf 1920 in eigendom. Doorgaans werkten zij als arbeiders bij boeren in de omgeving. Maar het kwam ook wel voor dat ze in fabrieken werkten (in een chicorei of zuivelfabriek). Sommigen specialiseerden zich in een bepaald vak. De vader en de broers van Syde Wierma legden zich bijvoorbeeld toe op tuinbouw, tuinaanleg en -onderhoud. Maar omdat dit seizoensarbeid was, was ook dit gezin in hoge mate afhankelijk van de inkomsten van de gezinsleden die als arbeiders werkten. Voor eigen consumptie werden aardappels verbouwd en later ook chicorei die in de fabriek werd verwerkt.

Het huisje wordt in het NOM gepresenteerd in relatie met de zuivelfabriek Freia (Veenwouden). De arbeiders van Freia zullen in dergelijke huizen hebben gewoond.

Andere huizen waren tot ver in de jaren '50 van de 20ste eeuw voor de arbeidersklasse niet beschikbaar, tenzij men 'emigreerde' naar de noordelijke kleigebieden, naar Drenthe of meer rigoureuus naar Amerika.

Erg klein

Niet alleen in de beleving van ons als relatief neutrale toeschouwers, maar ook in die van de voormalige bewoners zelf springt één aspect van deze huizen meteen in het oog: ze zijn verschrikkelijk klein. Uit alle verhalen blijkt bovendien dat gezinnen van 8 tot 10 of 12 kinderen helemaal niet ongebruikelijk waren. Alleen met 18 kinderen was zo'n huis onhoudbaar.

Het aantal inwoners en het gering aantal slaappleaatsen betekende dat het gezamenlijk gebruik van bedsteden standaard was. Soms vonden wel vijf kinderen samen in één bedstee een slaapgelegenheid.⁴ Een opmerkelijk aspect in de herinneringen aan het leven in deze huizen vormt het feit dat men achteraf vooral moeilijk kan vertellen over de gezamenlijke maaltijden in de kamer. Er was niet voldoende ruimte rond de tafel. De meesten namen hun bord op schoot. En een enkeling zocht zijn toevlucht op de grond en was dat zo gewend dat hij na zijn huwelijk in 1947 maar moeilijk kon wennen om aan tafel te eten. Eten en zitten kon hij niet combineren.⁵

Het leven in deze huizen was niet 'gezellig' in onze betekenis van het woord. Ook 's avonds nadat men van 4 uur 's ochtends tot 6 of 8 uur 's avonds had gewerkt was het erg rustig. Er werd weinig gezegd, men las de krant, luisterde soms naar de radio⁶ en er werden karweitjes verricht, zoals het doppen van erwten in loondienst. Kinderen speelden in de gang (de schuur) totdat ze naar bed moesten.

Het leven met veel mensen in de nauwe ruimten en bedompte bedsteden moet in het algemeen toch niet absoluut ongezond zijn geweest. Ook in deze huizen konden mensen oud worden; de familieleden van mijn zegspersonen werden althans makkelijk 80 jaar of meer. Anderzijds kon iemand die ziekelijk was aangelegd, nauwelijks overleven. Een dochttertje van Wiersma stierf in de jaren '50 omdat hij tijdens de woningnood niet op tijd aan betere woonruimte kon komen.

Klompenhok

Het eerste klompenhok van dit huis werd omstreeks 1940 gebouwd en diende inderdaad om er de klompen achter te laten.⁷ Op kousevoeten liep men dan over de lemen gang naar de kamer. Daarnaast werd in dit hok elke maandag de was gedaan. Als de presentatie de jaren 1946/47 weergeeft, zou dit aanbouwsel gereconstrueerd moeten worden (evt. aan de hand van de foto's).

Eventueel zouden we onze bezoekers (of alleen kinderen) kunnen aansporen om het klompenhok eer aan te doen, de schoenen uit te trekken en op kousenvoeten verder te gaan: uit respect voor de vroegere bewoners en hun manier van leven. Dat zou de beleving van het huis aanmerkelijk verhogen. En het heeft bovendien een erg praktisch voordeel: het zal beter zijn voor het behoud van de lemen vloer.

Voorstel met betrekking tot verder onderzoek:

Met de periode rond 1947 kunnen we aan de hand van de interviews aardig uit de voeten. Maar wel ontbreken de meer 'harde' gegevens over de geschiedenis van het huis: wanneer is het gebouwd en door wie (een arbeider?) en wie hebben er vanaf de 19de eeuw achtereenvolgens in gewoond?

Allereerst moet er onderzoek worden verricht naar de bouwen eigendomsgeschiedenis van het pand (aan de hand van de kadastrale vermeldingen).⁸ Op die manier zijn de bouwdatum en de bouwheer te achterhalen. Bovendien kan het huis dan ook beter geplaatst worden in de meer algemene geschiedenis van de volkshuisvesting in deze regio van Friesland.

Vervolgens verdient de bewoningsgeschiedenis van het pand nader onderzoek. Aangezien het huis voor zover we nu weten steeds eigendom is geweest van de bewoners kan dit gebeuren als een logische voortzetting op de eigendomsgeschiedenis. De stambomen van de bewoners zijn uit te zoeken aan de hand van het bevolkingsregister en eventueel aan te vullen met gegevens uit belastingkohieren en dergelijke. Dan kunnen we achterhalen hoe representatief het huisgezin voor deze omgeving was en hoe hoog de geografische mobiliteit was van de bewoners. Dat moet in het begin van de 20ste eeuw hoog zijn geweest vergelijk het verhaal van Jantje Bijlsma. Hoe representatief was dit?

Nadere gegevens over het wonen in dit pand zouden we bovendien kunnen verwerven via een dagboek van een jonge bewoner (begin 20ste eeuw) dat ergens in de familie Veenstra circuleert.

- 1. Het dorp Damwoude is in 1971 ontstaan uit Dantumawoude, Akkerswoude en Murmerwoude. Nu hoort het tot de gemeente Dantumadeel.*
- 2. Jantje Bijlsma kan weinig bijzonderheden geven voor het begin van de 20ste eeuw, de periode waarin haar grootmoeder in het huis heeft gewoond.*
- 3. Uiteraard is er in principe veel kennis over de meer recente periode, toen broer Klaas Wijbenga (tot 1996) in het huis woonde. Maar deze was wat zonderling en bepaald niet representatief voor de Akkerwoudster/Damwoudster bevolking. Bovendien ligt dit bij de familie ook gevoelig.*
- 4. Vergelijk de toevoeging van mevrouw Wijbenga op het verhaal van haar man.*
- 5. Tegelijkertijd verlangt hij nu vaak terug naar het kleine huis; zijn huidige woonkamer is hem veel te groot.*
- 6. Een enkeling beschikte al voor de oorlog over een radio. Vergelijk het verhaal van Wierma wiens broer een radio won door middel van een loterij.*
- 7. De klompen werden daar uitgedaan en bleven voor de deur of een beetje opzij staan.*
- 8. Volgens dhr. De Boer van de gemeente Dantumadeel was de laatste kadastrale vermelding (tot de verhuizing naar het NOM): Akkerwoude, Sectie I 3200.*

Notities naar aanleiding van de filmopnamen van SBS 6 bij de verplaatsing van het huis (in CDA)

Initiatiefnemer en contactpersoon: Rinke de Hoop, geschiedenisleraar

Oud-bewoners / informanten:

- Siede Wiersma (eind 70) [moet zijn: Syde] woonde in zo'n huis
gezin: pa, ma, 4 jongens, 3 meisjes
- Jantje Bijlsma (eind 70)
is geboren in het huis
- Hitze Wiebenga (wat jonger) [moet zijn: Hildert Wijbenga]
zijn broer was laatste bewoner; verleden jaar (2000) overleden

Syde Wiersma over het wonen in een dergelijk huis:

'Ik vond dat kleine huisje mooier [dan de nieuwe woning]. Maar we hadden niks hè; geen gas, geen waterleiding, geen elektriciteit.' Toch is aan de buitenzijde van het pand (de voorgevel) een dennenboom voor elektra te zien; wanneer kwam die dan?

Volgens Leen Boot (*Priori*, nov. 2000) omstreeks 1880 gebouwd.

Beschrijving pand bij de afbraak

- exterieur
Raampjes van de zolder hebben geen echte kozijnen; die zijn geschilderd op de baksteen
Geen voordeur; men ging achterom binnen, door de schuurdeur
Rieten dak
- interieur
Glasgordijnen aan de vensters
Ronde tafel met comfortabel model knopstoel
Verwarming = soort potkachel
Matten
Fauteuil = rookstoel, jaren '50

De Boer en van der Schaaf gemeente Dantumadeel afdeling ORM , telefoongesprek 26 febr. 2001

Paardebloem 4

9104 BR Damwoude

Telefoongesprek 26 febr. 2001:

Dhr. De Boer

Tot twee weken geleden in de afdeling Monumentenzorg (nu opgeheven)⁹

Nu: afdeling ORM

Het woudhuisje aan de Kleine Laan 20 in Damwoude had tot het einde toe de status van een Rijksmonument.

Kadastrale aanduiding bij de afbraak: Akkerwoude, Sectie I 3200.

Woudhuisjes kwamen alleen in noord-oost Friesland voor. In de buurgemeente Harkema bestaat de Stichting Fries-Groningse Heide die veel onderzoek doet naar de geschiedenis van deze arbeidershuizen.

Van eventuele knipsels en documentatie bij de gemeente Dantumadeel over dit arbeidershuis krijgen wij een kopie.

Dhr. Van der Schaaf
Afdeling Burgerzaken

Zoekt voor ons de exacte namen, geboorteen sterfdata op van de grootouders van H. Wijbenga.

Deelde verder ongevraagd mee dat hij in de buurt heeft gewoond van dit huis en dat Klaas Wijbenga er samen met zijn moeder heeft gewoond. Ze waren volgens hem apart: 'het waren primitieve lui'.

H. Wijbenga (Hildert)

T. Nautastraat 4

9108 NJ Broeksterwoude

telefoongesprek 17 febr. 2001

Zijn grootouders hebben het vlak voor de oorlog gekocht en hebben er ruim 50 jaar in gewoond. Toen HW ongeveer 4 jaar oud was, is hij met zijn broer bij zijn grootouders gaan wonen. Hij woonde er totdat hij 22 jaar oud was en ging trouwen. Daarna kwam hij er af en toe nog.

Nadat zijn grootouders waren overleden, heeft een broer het huis gekocht. Die heeft er vervolgens tot zijn overlijden in 1996 in gewoond.

Daarna heeft de familie nog veel foto's gemaakt ook van het interieur en zelfs een video opgenomen.

Interieur:

- 4 stoelen met biezen matten (geen knopstoelen)
- 1 tafel, vierkant
- 1 dressoir
- 1 ronde kachel in het midden van de kamer (nu in NOM)
- 1 vierkant fornuis onder de schouw
- 2 bedsteewanden
- 1 grote spiegel, rechts, bij de bedsteden
- 1 oude lijst met spreuken (nu bij Wijbenga)
- diverse foto's van de kinderen (trouwfoto's en dergelijke)

H. Wijbenga

T. Nautastraat 4

9108 NJ Broeksterwoude

Interview, 23 februari 2001

Verbatim

Geboortejaar: 1940

U was een van de laatste bewoners van het pand. En uw broer al helemaal?

- Ja, die al helemaal; die woonde er op het laatst alleen.

Voordat uw broer het huis heeft gekocht en bewoond, woonden uw grootouders erin?

- Ja.

En de twee kleinzoons zaten daarbij?

- Ja.

Over welke periode praten we dan?

- Ik ben er in 1944 gekomen. Ja, met vier jaar.

Tot uw 22ste?

- Ja.

Uw grootouders hebben er al langer ingewoond?

- Ja.

Die zaten er al vanaf de jaren .. dertig in?

- Ja, dacht ik wel; voor de oorlog al.

Uw broer is inmiddels overleden en heeft erin gewoond tot zijn dood?

- Ja, vijf jaar geleden is hij overleden.

Toen was het al een Rijksmonument?

- Dat is het geweest, een Rijksmonument. Daarna is het ervan af gegaan en toen heeft mijn broer het gekocht. Ja, het stond op de monumentenlijst en ze zouden het helemaal opknappen en daar is nooit wat van gekomen.¹⁰ En toen heeft mijn broer het gekocht.

Wat was uw grootvader van beroep? Was hij arbeider?

- Ja, arbeider; 's zomers bij de boer; aardappels rooien.

Wij hebben het gebouw neergezet bij de zuivelfabriek. Maar daar hoeft het eigenlijk niks mee te maken te hebben?

- Nee. Op een zuivelfabriek heeft hij nooit gewerkt. Vroeger wel op een chicorei-fabriek, dat wel. Dat weet ik nog wel. Van horen zeggen, natuurlijk.

Maar verder vooral bij boeren?

- Ja.

Was het een huurhuis of was het eigendom?

- Nee, het was eigendom.

Over de plattegrond met de vertrekkenindeling van het huis. Het huis had geen voordeur: je kwam dus van de achterkant binnen en dat is dus deze deur. Hoe was dan deze ruimte verder ingericht? Waar diende die voor?

- Dan was er hier een heel klein gangetje. Aan die kant [richting buitenmuur] was nog een ruimte een opslagruimte en dan de woonkamer. En dat was het. Aan die kant was nog bergruimte [de ruimte in het achterhuis met venster]. Daar stond een kast en zo.

Waar stond de kast precies? [Ze kunnen niet vooruit met de plattegrond; ze kunnen hem niet lezen.]

- In die ruimte [hij kan het niet precies aangeven]. En het petroleumstel.
- [Zijn vrouw:] Hier zijn een paar foto's. Dit is niet dat hele ouwe, niet. Maar kijk, daar kun je nog de kast zien. Aan die kant, daar waren stoelen. Daar kun je de kast ook zien, een beetje. Hier is de achterkant nog; een klompenhokje aan de achterkant. Dit zijn de oude mensen.

Een klompenhokje? Een gangetje waar je je klompen kon uitdoen?

- Ja, zo noemden ze dat. [Zijn vrouw:] Zo kun je zien dat dat erbij was. En dan kwam je pas door die deur [de schuurdeur]. En dan kon je zo doorlopen. Ja, ik ben daar ook veel geweest.

En wanneer is dat klompenhokje eraan gebouwd?

- Toen wier er ook al een. [In de tijd van de grootouders]. En later, toen wier daar een nieuwe gezet.¹¹

Maar er heeft er altijd een gestaan?

- Ja. [Zij praat heel zacht en ze zijn erg voorzichtig in hun antwoorden; maar voor zover ze weten, stond er altijd een hok.]

En er was een heel smal gangetje?

- Niet zo heel erg smal, want er was een kleine ruimte ernaast.

En die kast stond in die grotere bergruimte?

- Ja, dat was een heel hoge kast en die stond in deze ruimte [grote bergruimte], in die ruimte tegen de kamer aan. Een heel hoge kast. En dan kwam je in de kamer. En tegen die wand stond een dressoir [hoek middenmuur bedsteewand].
- [Zijn vrouw:] Zo ken je misschien kijken; toen woonde zij er nog in. Daar is het dressoirke met wat bloemen. Ze had altijd een hele hoop foto's hangen, ook aan de wand. Dicht bij de bedstee. Die stoel moest dan weer aan de kant om de deurtjes weer open te maken. [Ze toont ook de foto van grootmoeder in het klompenhok].

Dat klompenhok hebben we nog niet gebouwd [maar dat is wel leuk].

- Ja, dat is wel leuk.

Er was geen waterleiding in de tijd dat uw grootouders erin leefden?

- Nee.

Hoe ging dat toen?

- Een pomp hè. Een paar huizen verder stond een pomp en daar moesten we dan heen.

Er zat riet op het dak, maar werd er ook nog regenwater opgevangen in een ton om de was te kunnen doen of zo?

- Nee. Dat [water] moesten we gewoon ophalen.

Was er nog een tijdje een geit of bok in huis?

- Ja, achterin een geit.

En zat die in een apart hok of in de grote bergplaats?

- Heel vroeger zat die in dit gedeelte, ja.

Stond die dan onder het raam?

- Eh, ja, hier [in de buitenhoek].

Er was geen kelder in het huis, of wel?

- Er was wel iets van een kelder. Aan deze kant dan. Zo liep je de kamer in. En dan aan de linker kant. En dan, ongeveer zo diep. Daar hadden ze vroeger de aardappels in. En daarboven hadden ze een paar planken voor de etenswaar en zo. [De kelder blijkt uiteindelijk meteen rechtsom de hoek van de kamerdeur te zitten.]

Wat lag er op de grond; wat was de vloerbedekking? Plavuizen? Hout?

- Altijd hout met een mat erover.¹²
- [Zijn vrouw] Zeil, met in het midden een mat.
- Chinamatten noemden we die.

En dan was er een heel klein zoldertje bovenop? En waarvoor werd die gebruikt?

- Vroeger sliepen de kinderen daar nog. Boven die gang was een bed en dan was het open en van de kamer af was het weer een zolder.

Dus, als je binnenkwam en je liep dan door naar de voorkamer; aan welke kant was het dan open?

- Aan de linkerkant, dan keek je tegen het riet aan. En verder boven de kamer was het helemaal dicht en daar sliepen we dan.

Dan zijn er veel slaappleatsen in huis geweest, behalve die bedsteden in de kamer. Die werden toen ook nog als bedstee gebruikt?

- Ja, drie bedsteden.

Maar u was verder maar met vier mensen in huis? Of waren er meer?

- Nee, toen wij er kwamen, toen waren er ook nog kinderen van onze grootouders thuis. Anneke en twee broers.

Hing er nog iets voor de ramen?

- Gewoon lange witte overgordijnen [eigenlijk vitrages].¹³

Dat zijn dus de gordijnen die op deze foto staan; de vitrages en dan nog overgordijnen?

- Ja.
- [Zijn vrouw:] Hier hangen korte [vitrages] ervoor.
- [Hij:] Ja, maar dat was later.

Had ze dan nog overgordijnen van wol of van pluche?

- [Zijn vrouw:] Nee, van die soort: velours. Donker rood-bruin. En daar op de schouw, allemaal van die kleedjes.
- [Hij:] Zo'n soort kleedjes.
- [Zijn vrouw:] Deze komt van haar dressoir af. [...] Er stond eerst nog een heel oude kachel achteraan. En dat is die, die we hier hebben. [Wijst op de kachel in haar kamer.]

En waarmee werd die gestookt, die kachel?

- Met van alles. Wat er maar was.¹⁴

Het huis lag aan een pad of aan een weg. Was die verhard?

- Dat was een zandpad.

En wanneer is dat verhard?

- Dat is eigenlijk nooit verhard.

En iets van tuin; zat dat erom heen?

- Nou, niet veel. Van beiden kanten misschien maar een meter ruimte, maar achteren misschien nog geen tien meter.

Op een van de foto's is een groentetuin te zien. Maar die hoorde dus niet erbij?

- Nee, die hoorde er niet bij. Die was van de gemeente.

Dus er was geen groentetuin aan huis? Of fruitbomen?

- Nee.

Ook geen bloemen of planten?

- Nee, daar was geen ruimte voor. Er stond nog een kleine wc achter.

Ik zie hier [op deze foto] elektriciteitsdraad. Wanneer is die ongeveer gekomen? Is dat al voor de oorlog geweest, of erna.

- [Zijn vrouw:] Ja .. , zijn tante die weet dat wel; die is wat ouder.
- Toen wij er kwamen was er wel al elektrisch licht. In de oorlog heb ik wel gehoord dan niet.¹⁵

Was er behalve een geit, nog wat kleine dieren in huis? Een konijn of wat vogeltjes?

- Nou, mijn broer had later wel een kanarie [en een poes]. Dat kun je zien op de foto.

Buiten [hok].

Het houtwerk van het interieur is altijd roodbruin geschilderd geweest. En dat was ook met die bedsteewanden. En nu vertelde een collega van mij dat er tegen het schot aan ook nog kranten zaten of behang.

- Ja, in de bedstee.

Dat was om het af te dichten?

- Ja, want je zat tegen de slieten aan.¹⁶

Was het koud?

- Nee, dat niet.

Waaruit bestonden die bedden? Een stromatras?

- Ja, een strozak.

Lag die meteen op de beddenplank? Met lakens erover?

- Ja, met lakens erover

Een gestikte deken?

- [Zijn vrouw:] Later kwam er weer een bed bovenop.
- [Hij:] Ja, maar vroeger niet.

En dan, een peluw met losse kussens erop?

- [Zijn vrouw:] Ja. Rode ruitjes. Daar heb ik nog slopen van. Die komen daaraf.

En was er nog een beddenplank in de bedstee?

- Ja. Bij mijn grootouders hadden ze een wekker erop en zo.

Wie sliep in welke bedstee?

- Ja, mijn grootouders sliepen aan de kant waar de kelder was.
- [Zijn vrouw:] Achter deze stoel [wijst op de fauteuil op de foto van het interieur van haar zwager].
- [Hij:] Ja, en aan de andere kant daar lagen mijn broer en ik dan.

Dus in de bedstee die ook tegen de voorgevel aan ligt. En dan? Want dan hebben we deze nog.

- En dan lag mijn broer in de verste bedstee
- [Zijn vrouw:] Bij het dressoirke.

Deze bedsteden zijn een stuk smaller.

- Ja, daar [de bedstee bij het dressoir], daar lagen wij, ja. En dan was er daar nog een, aan deze kant en daar sliepen twee ooms van mij.

En dan boven op zolder; want daar was ook nog slaappleats? De tantes?

- Nee mijn oudste oom, vroeger.

Dat waren dus ooms, die er nog bij zaten?

- Ja, veel vroeger hadden ze drie meisjes en vier jongens.

En de meisjes waren al het huis uit.

- Nee, een was er nog in huis. Die was tien jaar ouder dan ik. O, dan zal die, Anneke, aan die kant hebben gelegen. Ja, wij daar [bedstee bij dressoir] en zij daar bij buitenkant, de voorgevel.

Het huis was gebouwd van een halfsteens muur. Was er nou nog last van vocht in huis? Werd daar nog iets tegen gedaan. Werd er nog wel eens een plint gemaakt tegen opspattend water?

- Nee, nooit. Boven zat je gewoon tegen het riet aan. Op die zoldertjes.

Dat was niet afgeschot?

- Nee, daarboven niet.

Gebruikten ze nog voetenstoofjes tijdens de oorlog?

- Ja.

Wasmachines was er natuurlijk ook niet.

- Nee, een stamper, vroeger.

En dat werd allemaal buiten gedaan?

- Meest in dat kleine klompenhok.

De was werd buiten opgehangen?

- Ja, de waslijnen waren buiten.
- [Zijn vrouw:] Ook wel binnendoor.

In de huiskamer werd het ook wel eens opgehangen?

- [Zijn vrouw:] Ja, boven de kachel.¹⁷

Wat voor vervoersmiddelen waren er verder? Een fiets?

- Ja, een fiets, anders niet.

Hoeveel fietsen stonden er zo? Had iedereen er een?

- Nee, niet allemaal, grootvader misschien, mijn beide ooms ook wel, jawel. Drie of vier misschien.

En iets anders, een bokkenwagen of hondenwagen?

- Nee.

Kranten en tijdschriften, kwamen die in huis?

- Ja, kranten wel, de Leeuwarder Krant en de NCRV-gids.

Was opa ook lid van een vakbond?

- Nee, dat geloof ik niet nee.

Een radio, was die in huis?

- Een radio wel, ja

Ook al tijdens de oorlog?

- Nee, nee, dat was later.¹⁸

Was er nog een bepaalde vorm van vrijetijdsbesteding? Muziek maken?¹⁹

- Mijn broer en ik wel, ja: voetballen, kaatsen.

En kerkelijke gezindheid?

- Ja, ze waren kerkelijk. Luthers Gereformeerd.

Ook actief kerkbezoekers?

- - Ja. Ze hadden ook spreuken aan de muur hangen?

Ja, wat stond daar toch op?

- [Zijn vrouw:] God heeft ons geen gouden reis beloofd, maar wel een behouden aankomst. Hier staat ook een spreuk, hierachter [wijst op de foto].

[Niet leesbaar.]

- [Zijn vrouw:] En die spiegel hing aan de andere kant. Die spiegel hebben wij daar. Die heeft er altijd gehangen, tussen de bedsteden.

Dus als je de kamer binnenkwam, dan hing die

- ... tegen de voorgevel ... [..] hier, de bedsteedeurtjes en daarnaast... . Een kleine ruimte bleef daar over.
- [Zijn vrouw:] Net ertussen.

Dan hing die dus tussen voorgevel en bedsteedeuren in?

- Ja.

Was er ook nog een klok, een staartklok of een Friese stoeltkesklok?

- Ja, een Friese klok.

En waar hing die?

- Die hing daar tussenin, aan die kant, bij de bedstee van mijn grootouders. Aan die wand. Daar tussenin.

Wanneer er feesten waren, bijvoorbeeld met kerstmis, werd er dan nog wat gedaan in huis? Kerstboom?

- Nee, nee

Verjaardagen, bijvoorbeeld van de kinderen; werden die gevierd?

- Jawel, dat wel ja.

Iets aan Koninginnedag, werd dat gedaan?

- Nee.

Broodbakken of voedsel conserveren zal niet zelf zijn gebeurd. Alles werd gekocht in de winkel?

- Nee. Ja.

Of werd er ook wel bij boeren gekocht? Had je hier toen winkels?

- Ja, toentertijd wel. Bij het Vooreind was een winkel.

Was er een verzekering; van huis en inboedel?

- Ja, die was er wel, jawel.

Werd er ook een verzekeringsplaatje aangebracht tegen het huis?

- Nee.

Werd er wel eens een grote schoonmaak gehouden? Was dat gebruikelijk om te doen?

- Ja, een keer per jaar?

Wanneer was dat zo'n beetje; in mei?

- [Zij:] Ja, de laatste jaren deed dat met een tante van hem. En dan zetten we alles buiten neer. De bedden eruit, de stoelen. Ja, want het huis was te klein. Dus alles kwam buiten. Nou en dan maakten we alles schoon en dan ging alles weer erin.
- [Hij:] Ja, ook de planken eruit, van de bedstee.
- [Zij:] Ja, alles afraggen. [Met rageborstel]

Schoorsteen vegen; werd dat zelf gedaan?

- Ja, dat werd zelf gedaan.

En ook het opschilderen van het houtwerk?

- Dat werd ook zelf gedaan.

Hoe was dat eigenlijk aan de buitenkant. Wij weten dat het aan de binnenzijde rood was. Maar aan de buitenkant. Welke kleuren had het houtwerk daar?

- Wit en groen.

En wat voor groen was dat? Lichtgroen?

- Niet al te donker, nee.
- [Zij:] Die kleurenfoto.²⁰

Was er nog een bepaald schema aan huiselijke werkzaamheden: maandag wasdag, enzovoorts?

- Maandag was wasdag.

Voor de rest geen standaard?

- Nee.

Van Syde Wiersma heb ik gehoord maar dat kan een oudere tijd zijn dat zijn moeder nog het erf aanharkte op de zaterdag en zand strooide.

- Ja, dat zand, ja dat weet ik nog wel.

En werd dan 's zaterdags ook allerlei dingen geschuurd? Was dat een soort schoonmaakdag?

- Nee, nee.

Waren er meer van diezelfde huizen met dezelfde vorm in de straat of waren ze allemaal anders?

- Ja, maar meestal wel wat anders.

Toch een behoorlijke variatie?

- Ja, jawel.

En hoe was het met de bewoning van dit soort huizen? Blevden de mensen wat langer in de huizen of verhuisden ze na bijvoorbeeld tien jaar?

- Nou nee, ze verhuisden niet vaak.

De grootouders; van wanneer tot wanneer hebben zij geleefd. Zijn hun geboortedata en sterfdata bekend?

- Opa is 25 jaar geleden overleden. En die is 82 jaar geworden [circa 1894 tot 1976]. Grootmoeder is 89 geworden en dat is zowat 18 jaar geleden [circa 1894 tot 1983].

Met 7 mensen was het huis toch tamelijk klein. Waar stonden de stoelen en kon u allemaal rond de tafel zitten?

- De stoelen stonden op een rij bij de bedstee. Met warm eten konden er een stuk of vier, vijf om de vierkante tafel zitten en de rest zat gewoon op die stoelen.²¹ Die kant waar mijn opa en oma dan sliepen daar ...

- [Zij:] En de kachel stond ook al in het midden; dus daar was geen ruimte. Eerst wel, met die kleine. Die stond daar helemaal achter, achter die gordijntjes.

En die ronde kachel staat op de plek waar hij vroeger ook stond?

- [Zij:] O, ja.
- Ja, die stond een eind de kamer in.²²

Ja, het was klein hè?

- [Zij:] Ja. Ja, ik heb zelf ook in een klein huisje gewoond. Daarom weet ik er ook ... Maar wij waren ook met ons tien. Maar wij hadden nog een heel klein huisje. Wij lagen met vijf in één bedstee.
- [Hij:] Ja, een zo en de ander ..
- [Zij:] Twee zo en drie .. . Ja. Ja, dat huisje heb ook hier ergens gestaan, maar dat is ook allang weg.
- [Hij:] Daar hebben wij nog in gewoond.
- [Zij:] Ja, daar hebben we eerst nog in gewoond. Met petroliestel en ...²³
- [Hij:] Wordt dat ook weer zo; met die tegeltjes daaronder [wijst op de schouw met de tegels aan de onderzijde van de voorgevel]?

Ik dacht het wel.

- [Zij:] Ja, de meesten waren eruit gevallen. Ze waren niet allemaal meer .. .
- [Hij:] Die voorgevel was zo slecht; hij was helemaal zwart.
- [Zij:] Helemaal zwart van de rook. De voeg ging er allemaal uit. Het was niet zo dicht niet.

Wanneer heeft uw broer het pand gekocht?

- Een jaar of vijftien geleden.

En toen was het al van de Monumentenlijst af.

- Ja, eerst kreeg je bericht. Dan zou het weer opgeknapt worden en dan was het geld op en dan moest de kerk verbouwd worden en dan ging die weer voor. Op het laatst was het ook slecht, dat huisje.

Fotobeschrijvingen

1. *De grootouders van H. Wijbenga; er was een vierkante tafel, een armstoel met stoffen zitting, een zeil op een vierhoekige tafel, een ingelijste spreuk*
2. *Idem; twee lopers op de schouw (de bovenste in smaller en gekarteld), een (waarsch twee) vaas erop, een ingelijste foto, een waterketel op de potkachel, achterdeur net zichtbaar het fornuis met aan weerszijden gebloemde gordijntjes onder de schouw. De vitrage op de achtergrond schijnt niet los te hangen.*

3. *Grootmoeder bij het dressoir tegen de middenmuur; twee vazen met bloemen erop, een wekker, foto's en een radio (jaren '50); ook de stoelen zijn uit latere tijd.*
4. *Grootmoeder staande in de deuropening van het oude klompenhok achter het huis; met een dak van golfplaat.*

1

2

3

4

5. *De achterzijde van het huis in de tijd dat de broer van Wijbenga het bewoonde; met het nieuwe klompenhok en met de vogelkooi (onder het plastic zeil)*
6. *Idem*
7. *De voorzijde van het huis; er lag nauwelijks grond (tuin) omheen; de heg lag er dicht voor*
8. *De kamer in de tijd dat de broer van Wijbenga het bewoonde; de potkachel is nog steeds aanwezig, loshangende vitrages en rode fluwelen overgordijnen, fauteuil*

5

6

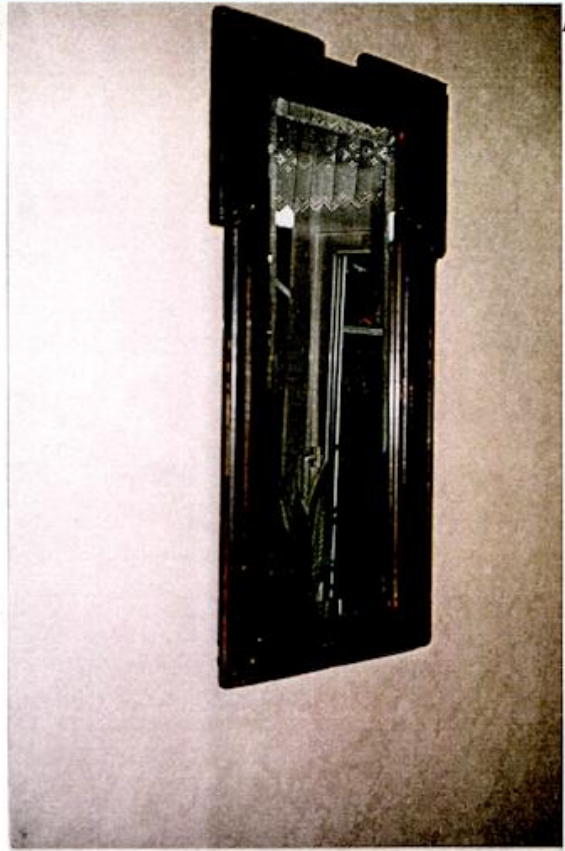

7

8

9. *Idem, zelfde tijd; ronde tafel met kleed, andere stoelen (als bij grootmoeder)*
10. *Spiegel van de grootmoeder van H. Wijbenga*
11. *Het fornuisje dat bij grootmoeder onder de schouw stond*

Syde Wiersma

Kleine Laan 73

9104 CG Damwoude

Interview, 23 februari 2001

Verbatim

Geboortjaar: 1919

Beroep: vanaf 13 jaar bij de boer gewerkt (17,5 jaar lang) en daarna als chauffeur-monteur bij de gemeente Dantumadeel [dus: 1932-1949 landarbeider; 1949overheid]

Lag de boerderij in de buurt van het woudhuisje?

- Ik heb een stuk of vier, vijf boeren gehad, maar dat was niet zo ver af; een boerderij staat bij de Murmerwoudster Kerk. Daar ben ik wel een jaar of zeven, acht geweest.

En in welke periode heeft u zelf in zo'n woudhuisje gewoond?

- Ja, ik heb erin gewoond tot 13 jaar, denk ik.

En dat was met uw gezin?

- Met vader en moeder, met 5 broers (dus 6 zonen) en 2 zussen; 8 kinderen.

Er waren verder geen inwonende familieleden?

- Nee, geen inwonende familieleden.

Dat is toch wel vrij veel voor zo'n huisje. Had u nu allemaal een eigen zitplaats rond de tafel?

- Vijf bedsteden hadden we; twee in de kamer, een in het achterhuis en twee achter de `schets' zeiden we dan; `ieders twee kinders'. Vijf bedsteden en het was een heel klein huisje, hè.

In de kamer was natuurlijk ook een tafel met wat stoelen eromheen?

- Ja, een tafel met zes stoelen eromheen. En dan hadden we twee kachels ook in het huisje; een kookkachel en een huiskachel. Hier stond de kookkachel [gebaar: onder de schouw] en dan was daar een stukje pijp en dan stond daar weer een kachel.²⁴

De kachel die meer in de kamer stond, was dat een ronde kachel?

- Ja, een ronde kachel. Hier hebben we nog een oud ding, dat hoorde erbij. [Wijst op een koeltjestang die aan de moderne schouw hangt.]

Hier hebben we een plattegrond van het woudhuisje van Damwoude, dat wij nu hebben herbouwd.

- Ja, van Klaas Wijbenga.

Als u dit nu ziet; leek dan het huis van u daar ook een beetje op?

- Dat kleine huisje van ons? Jaaa, wij hadden veel meer grond. Wel drie keer zoveel.²⁵ Klaas Wijbenga had maar kleine stukjes. Dat durf ik niet zo te zeggen.

Leek de indeling van het huis op dat wat u had?

- Ja, dat was precies zo, als gelijk. Ik ben erin geweest. Dat maakte niet veel uit. Maar bij ons lagen er pannen op en dat [andere] was van `reit' [riet]. Wij hadden een hele hoop huisjes met riet en dan was het zo dit was de Akkerwoudster hale en ik woonde op een Murmerwoudster hale en dat is maar een halve kilometer verschil. Dit was Akkerwoude en dan had je Murmerwoude, Damwoude, Wouterswoude, ja.

Maar die huisjes met pannen en riet lagen naast elkaar; lag dat aan de mensen zelf?

- Nou, dat zal wel zo geweest zijn; als het riet opnieuw gedaan moest worden; die ander dan zei nou ik kan wat oude pannen krijgen; die doe ik er dan op, hè.

Werd hier ook wel het regenwater van de pannen opgevangen?

- Wij hadden een regenton en we haalden het water altijd uit een gemeentepomp, theewater en koffiewater. Dat haalden we uit een gemeentepomp. En deze mensen ook, deze Klaas Wijbenga. Die hadden riet, hè. En dan hadden we een dobbe, een sloot; daar haalden we het waswater uit om te wassen.

En die dobbe lag vlak bij het huis?

- Die lag direct bij het huis. Nou ja, drie tot vierhonderd meter²⁶ moesten we sjouwen met een `joek' [juk] met twee emmers.

Dus er was een gemeentepomp.

- Ja, dat was hier in Akkerwoude en dat was ook zo in Murmerwoude.

Over de plattegrond van Damwoude.

- Ja dat precies eender; zo kwam je van achteren naar binnen en dan had je eerst een bed. En dan geen hout hè, dan waren er gele steentjes in de gang, ook een stoep met gele steentjes [dit alles in de schuur en de stoep ervoor]. En dan kwam je direct in de kamer. En dan had je een stoel en aan die kant twee bedden. En dan achter in huis stonden ook [twee bedden] en dat bij deze mensen ook wel zo geweest zijn want we konden niet op de zolder slapen. Dat was veel te klein. Maar wij lagen toch ook wel met het hoofd tegen het plafond aan in de kamer [onder het aflopend dak].

En wat stond er achter in het huis?

- Bij ons twee bedden en dan stond er een ladder (geen trap) om boven te komen.

Had u nog een geit of een ander huisdier?

- Nou er hadden wel een hoop mensen een geit achter in het huis, maar dat hadden wij niet.

Ook geen varken of iets dergelijks?

- Nee, wij niet.²⁷ Wij hadden wel een hoop kippen en eenden, maar die hadden we in een hok. En dan hadden we de 'tonne' buiten de deur, hè. En daar moest je 's nachts altijd heen. Dat was hier ook nog zo, bij Klaas Wijbenga. Dat heb je wel gezien.

In het NOM wordt de plee van het huisje van Damwoude ook herbouwd. Waren die dingen vroeger van hout?

- Ja, die waren van hout. Die waren van de gemeente.

En die werden af en toe door hun opgehaald?

- Die werden alle weken door hun opgehaald. En bij één zo'n man, een keer in de twee weken. Maar bij huiskes twee keer per week. En dat is nog maar even geleden. Dat was hier nog zo, hè [wijst op zijn huidige huis]. Een jaar of wat gelden.

Riolering is hier laat gekomen?

- Ja. Dit was altijd een heel 'ouwe reet'. En als ze dan melk hadden hier woonden altijd wat boertjes met twee of drie koeien dan moesten er altijd twee paarden ervoor om die melk hier weg te halen. Maar de Murmerwoudse reet was ook zo [zanderig].

Dus de wegen waren niet verhard?

- Nee, niet verhard.

En tot wanneer is dat zo gebleven?

- Nou, dat is jaren zo gebleven. Toen ik bij de gemeente kwam toen ... dat was in 1949, 1950, toen werd het hier aangelegd en ook in Murmerwoude dacht ik.

Stonden er achter in het huis nog andere dingen dan de bedsteden, de ladder?

- Nou, wij hadden er een oude kast met kleren staan en dat hadden we ook in de kamer; daar hadden we ook een kast met kleren. En dan had je ook een 'spieskemmerke'; daar hadden we het eten in. Dat was een heel klein kamertje met het eten en drinken en zo. Maar een heel klein stukje.

Wat lag er op de vloer?

- Chinematten. Dat hadden we over de grond met een stukje zeil. Dat was bij alle mensen gelijk. En de gang was dan van zulke brune tegeltjes [gebaar: ca 7 bij 7 cm]. En bij de achterdeur meest allemaal gele steentjes. En dan werden die 's zaterdags wat wit zand erin en dan werd het erf 'aangevaagd' en dan kwam daar ook een klein beetje wit zand overheen. Dat stond heel mooi. Toen was er geen tegeltjesgazon.

Werd het zand gewoon of in figuren gestrooid.

- Ja, zo met de hand. En op de stoep daar werd het ingedweild.

Hoe ging dat?

- Nou, dan gooide we er eerst wat zand op. En met een zak of een dweil en die sloeg ik er dan overheen dat het zand er mooi stevig in zat. Ja, dat was heel mooi hè, heel mooie huisjes.

Deze huizen waren algemeen in gebruik door arbeiders, landarbeiders; ook door fabrieksarbeiders?

- Nou dat durf ik zo niet te zeggen. Over het algemeen arbeiders. Maar ja, dat ene huisje dat zal je straks wel horen die zijn pake heeft erin gewoond en die man kan ik wel heel goed, maar ja, die had later een zaakje, dat was een turfzaak vroeger. Maar dat moet je die vrouw maar even vragen, die weet dat weer beter, die kwam daar ook een hoop.

Waren de huisjes eigendom?

- Ja, dat was eigendom.

We hadden het net nog over de stoelen; er waren zes stoelen.

- Ja, zes of acht; een paar om de tafel heen en een stuk of drie, vier voor het bedscherp, voor die bedden.

Waren er ook leunstoelen bij voor pa of ma?

- Nou er was wel nog een britstoel bij. Nou weet ik niet hoe het bij alle mensen was. Zo was dat. Ik heb ook nog twee keer een stuk in mijn voet gehad en toen lag ik met een ledikant ook nog twee keer in dat huisje.

Dat kon allemaal.

- Ja. We konden allemaal niet om de tafel zitten, hè. Ik lag altijd op de grond. Ik ben eerlijk, hè. Bij het eten lag ik altijd op de grond. We hadden niet zoveel stoelen.

Nee, dat moet nogal wat zijn, als je met zijn allen wilt eten.

- En dan kregen we twee keer warm eten; 's avonds en 's middags.

En het echte warm eten was 's middags?

- Ja, en die ik had een stuk of vier broers die waren aan het werken in de klei, dus die kregen dan een stuk eten mee. Die kwamen niet thuis, dus die kregen 's avonds warm eten. Die gingen om zes uur weg en kwamen om zes uur thuis. [...]

Was er nog een klok in huis?

- Ja, een klok hadden we altijd. Die klok [gebaar: wijst naar een reguleur]. Ja, die niet, maar zo'n soort en dan zat er een paardje bovenop. Heel ouderwetse klok. En we hadden ook geen elektrisch en ook geen waterleiding. Dan hadden we een grote Belgische brander [een hangende petroleumlamp] en die staken we dan aan en die kon per avond haast een liter petroleum op²⁸. Want toen was er nog geen elektrisch. Dat is later gekomen. En de waterleiding ook.

Wanneer is die ongeveer gekomen?

- Nou ik dacht; de waterleiding want ik ben getrouwd en toen kwam ik ook in zo'n huisje ik ben in 47 getrouwd in 48 of 49 is dat gekomen. Toen moest ik twee kwartjes huur meer betalen. Toen gaf ik 70 gulden huur per jaar.²⁹
- Mijn vrouw woonde ook in zo'n klein huisje. Die woonde in Slagerbos. Die is haast tien jaar dood en dit is een dochter van mij.

En dan was er een spiegel in huis?

- We hadden een lange spiegel. Van de grond af zo en zo breed [gebaar: ca 60 lang en 30 breed]. Een zwarte spiegel.

Afgeronde hoeken of zo?

- Ja, afgeronde hoeken.

De zolder; werd die nog voor opslag gebruikt?

- Nou, daar lagen een paar peren op we hadden ook nog vruchtbomen. Maar ja, de meesten hadden er wat `binstjers' op, bruine boontjes. Die konden daar wat drogen. Anders kon je daar niks op hebben; dat was veel te klein. Daar moest je altijd kruipen. En dan twee zulke raampjes, dat zie je daar nou [wijst op ingelijste foto].

Dit zijn tenminste nog echte raampjes

- Ja, daar [huis van Wijbenga] zaten geen kozientjes in. Maar hier, ja.

U vertelde dat dat huis was gebouwd in 1805.

- Nee, dat daar zijn we later heen gegaan. Dat was het huis waar ik uit getrouwd ben, dat was van 1805. Dat hebben ze nu verbouwd en dat staat er ook met grote letters op. Dat staat aan de Voorweg.

Wanneer bent u verhuisd?

- Nou, toen ben ik getrouwd uit dat huis, hè; toen ben ik [...] gekomen in het klein Bloemerthuisje.

Stonden er op het erf nog leibomen of andere bomen?

- Ik dacht dat er daar een paar bomen stonden, maar dat was maar een heel klein stukje, misschien ... nou, 10 meter was het niet; ik dacht een meter of 8. Ze konden precies met de ... langs om achter het huis te komen. En aan de andere kant stond een stukje, dat kun je daar wel zien. Van dat huis ben ik getrouwd en hierin. Dat huis was een chicorei-fabriek. En dat is naderhand woonhuis geworden.
- En het is nu verbouwd en Sydema heeft het gekocht voor goed 4 ton. Dat staat er nog, maar dat is nu verbouwd en daar hebben ze ook allemaal oude steentjes bij gezocht om het goed te krijgen. En daar zijn dezelfde balken ook weer

ingelegd. Het is verbouwd zo het was. Maar je kunt wel zien dat het een oud huisje is.

Om nog even terug te komen op de tuin. Wat stond er bij u in de tuin?

- Bij ons in de tuin stond een perenboom en anders .. mijn broer had wat kippen en wat aardbeien en zo.

Wat vruchten en wat groenten.

- Ja.

Ook wat sierbloemen?

- Ja. Want dat waren tuinlui, mijn broers, die deden aan tuinaanleg. Die waren bij de boer en tuinaanleg.

Ja en de tuin van het kleine huisje, lag dat ervoor en ernaast een groententuin?

- Ja, bij dat oude huisje kun je wel zien hoeveel tuin ervoor lag.

Ja, er zit een heg voor en er staat iets tegen de gevel aan.

- Ja, en dat was precies daar ook zo [Wijbenga]. Ook zo'n hegje daar. Maar wij hadden de reet bij ons huis langs. Want ons pake en beppe woonden ook in zo'n huisje en dat was bij de reet bij ons langs. En dan woonde er weer een broer van mijn vader en dan even verder woonde weer een broer en nog even verder woonde weer een broer van mijn vader en dan nog een; allemaal in zo'n klein stukje.

Dat moet gezellig zijn geweest, zo met de hele familie bij elkaar.

- Nou, dat weet ik niet, maar dat was toch wel zo [het was gewoon zo]. Vindt u dat mooi, zo'n hele familie bij elkaar?

Dat kan wel erg leuk zijn.

- Jawel, maar... . We konden ook wel heel goed met mekaar. Maar het is toch niet zo, als het zo De een ziet ook weer wat van de ander af, hè.

Je kunt soms te dicht bij mekaar zitten.

- Ja, te dicht bij elkaar.
Ja, dat was de tuin. Ja en die tuin van ons, van mijn pake, was een heel grote tuin. Die van mijn broers waren ook heel groot. Die hadden hele grote tuinen. Mijn vader zijn broers ook.

Dus dat kon heel erg verschillen?

- Ja, mijn vader zijn tuin was veel groter [dan bij Wijbenga].

Had u nog wat kleine huisdierjes?

- Ja, we hadden altijd een klein hondje. Bij ons thuis in huis. Ja, dat hebben we ook haast altijd gehad. Zelf wil ik geen dieren hebben, maar mijn moeder had altijd een hondje. Dat hondje is weggeraakt in de sneeuw er was een sneeuwstorm en

toen hebben ze het in de krant gehad om het hondje weer te krijgen, maar ze hebben er nooit meer wat van gehoord. Zo is dat hondje weggeraakt.

Behang was er nauwelijks in die huizen, of toch ook wel?

- Nou, misschien een heel klein stukje hè. Dat bedschot was van hout. Dus misschien een klein stukje. Ik denk dat de schoorsteen ook van hout was. En dat was daar [Wijbenga] misschien ook wel zo; dat weet ik zo niet meer. Ik ben daar nog even voor het raam geweest en die bedden nou ja, dat dek van dat huis dat lag op het bed daar, dat was helemaal aan het doorzakken hè. Dat was helemaal verrot. Daar bleef ook haast niks van over, van dat huisje niet, hè.

Maar tegen de houten delen van het huis aan, dus tegen schouw of bij het beddeschot, daar was wel wat behang op aangebracht, soms?

- Ja en op de schouw [?] daar zat ook wel wat behang, kleine stukjes.

Het zal lastig zijn geweest met vocht. Het zal behoorlijk vochtig zijn geweest in die huisjes.

- Ja en het was een hele [...]. Wij hadden ook gewoon zand in de kelder. Ja .. dat was een kruipruimte, maar daar was niks in, allenig zand. Maar dat was een 'houwen hand' [?]. Die kwam er haast tegenaan. Anders niet. Dat is nu anders, maar toen niet. Altijd nat he. Met die regens. Het regent nu ook veel meer, niet? Dan vroeger.

Maar er was dus wel iets van een kelder of een kruipruimte onder het huis.

- Ja, daar hadden we wat aardappels in.

Dat was dus de bewaarplaats?

- Ja, voor de winter. Ja, anders hadden we de aardappels in de grond in een 'hook'. En dan hadden we daar kolen, een paar mud in en dan konden we van de winter. En dan kwam het met een hoop rotzooi tegen de muur aan. Dat die aardappelen niet bevroren konden.

En andere groenten; dus de bonen werden op zolder bewaard.

- Ja en later dan uitgeperst he. Anders kwam er niks op de zolder. Die was heel klein.

En dingen inmaken; werd dat ook gedaan? Zuurkool en dat soort dingen?

- Nee, dat deden we niet. Daar wisten we vroeger niks van. Vroeger kregen we nooit groenten niet. Later wel toen ik twintig jaar was, maar vroeger niet, geen andijvie en sla. Maar wel worteltjes.

En verder veel stampot?

- Jaaaa [eigenlijk nee], veel aardappeltjes. Het was armoedig, hè. Dat durf ik jou helemaal niet te vertellen. Dat was heel armoedig [gelach]. Toen was er geen steun en kinderbijslag of zo. En dan bij de winter dan had mijn vader niks. Dan

werd er niks verdiend. Dus dan moest mijn moeder de hele winter zo ... een klein beetje scharrelen, zo was dat toen. Toen was er ook niet veel werk niet. In die tijd niet.

Hij (vader) was dagloner?

- Ík was vast bij de boer. En ik had een broer, die was vast bij in de suikerfabriek. Die is twee jaar geleden gestorven, die was 82, maar die is denk ik wel 45 jaar stoker-machinist geweest in de suikerfabriek in Dokkum.

Dat is wel goed, als er een vaste baan is.

- Ja, die had een vaste baan, maar de anderen die waren allemaal losse banen. Zo ging dat dan. En mijn vader en mijn twee oudste broers waren tuinlui. Die namen tuinen aan bij de mensen. Maar ja, dat was dan 's zomers zo, maar in de winter, dan was dat niet.

Het houtwerk werd aan de binnenkant dus van wat behang voorzien. Maar het werd aan de binnenen buitenkant natuurlijk ook wel geschilderd?

- Ja, een klein beetje verf op die kleine kozientjes.

Was dat wit?

- Ja, wit dacht ik [hij wijst op de foto], ja, of groen, dat kan ook wel wezen. Ik dacht toch wel groen. Maar ik weet het niet. Kunt u dat zien?

Het schuifvenster lijkt wit, maar kozijn groen; moeilijk te zien op een zwart/wit foto.

- Het kelderluikje kun je ook wel zien, hè. En dan had je hier mijn vader en moeder en daar weer twee. Nou en dan in de gang. Nou en daar [wijst op de rechterzijde van het huis op de foto] daar lagen ook twee bedden. Vijf bedden. En het waren allemaal wel grote mannen, zoals ik. Ja, ik ben al een klein beetje aan het zakken. Ja, ik ben haast ook 82. Ik zak alweer een klein beetje naar de grond. Maar ze kunnen wel oud worden in die kleine huisjes.

Het was toch ook niet heel erg ongezond?

- Nou, dat denk ik niet. Ik heb nog wel een foto van mijn vader zijn broers en zusters nog. Die zijn allemaal boven de tachtig jaar geworden. En ik heb nu ook wel drie, vier broers die waren ook allemaal bij de tachtig [zijn overleden]. En dan heb ik nog een broer, die is 86 en ik word 82.

Nee, dus dat moet niets uitmaken. En bleven mensen in het algemeen in hetzelfde huisje wonen of verschilde dat ook al?

- Nou ... wij hadden tien grote mensen en dan moet je wel verhuizen. Dus toen heeft mijn vader het verkocht [rond 1932]. En toen is er familie van mij ingekomen.

En om nog even terug te komen op dat groen van het schilderwerk buiten. Weet u nog of dat lichtgroen was?

- Nou dat durf ik niet zo te zeggen. En dan was er ook een huisje dat stond bij ons. Dat was van Bijls. En die hadden een goot. En dat gingen we verven met rode menie van binnenin dat gootsie. Nou, en daar dronken ze ook nog uit h . Dat mocht later niet meer. Maar ja. Ik had ook nog bij een boer gewerkt en daar hadden we in een jaar twee keer tongblaren en dan molken we de koeien gewoon door. Ja, ze sprongen wel heel wat die uiers waren dan heel zeer. Maar dan kwam er aan de heg `tongblaar' te staan en verders geen drukte. Nu maken ze er vandaag hele drukte van, maar dat was toen zo niet. En ik heb ook bij een boer gewerkt. Die had toen varkenspest. Toen kwamen die mensen van Leeuwarden en die maakten de hokken schoon. Toen mochten er drie maanden geen varkens in. En dan kwamen er weer varkens in. Toen ging dat heel anders, dan dat het nu gaat.

Maar dat verhaal over de goot en de menie. Was dat ook bij een arbeidershuis?

- Ja. Wij hadden dan een heel klein stukje [goot]. Aan de ene kant was niks [geen goot] en aan de andere kant stond een regenton. Zo'n kleine regenton.

Ging dat nog met een lampetstel of met een wasteil?

- Nou, we hadden een schamel en een emmer, een aak. Dat hebben we nu nog. Ja, we hebben ook wel een lijn in de tuin. Maar we hebben ook een rekken, waar de wastobbe dan opstond. En mijn moeder was niet thuis. Die liet het altijd doen.

Zij besteedde het uit; liet anderen dat doen?

- Nee, die kwamen bij ons thuis. Een zuster van mij woonde in Tietjerk en die deed dan de was en dan kreeg ze een gulden mee. Maar ze moest ook heen en terug met de bus. Dat kostte misschien 70 cent voor de bus en dan had ze dertig cent voordeel. Ja, dat was toen zo. Dat kunnen jullie niet meer begrijpen. Jullie begrijpen nu niet dat ik dan was het 's morgens half vier vier uur moest ik bij de boer wezen en dan moest je eerst de kleren aanhebben. En dan aan zes uur toe en dan had 3 gulden vijftig per week. En nu zijn er mensen die zeggen: `Jullie zijn vroeger gek geweest'. Maar ja, dat was toen zo.

Maar toen waren de kosten ook minder dan nu, maar dan nog.

- Ja, daar moest je lang voor werken. En als je nu een kind naar de winkel stuurt. Wij waren zo blij met een cent, maar al geef je nu een gulden, dan willen ze niet. Ja, eerlijk is eerlijk.

Ja, nou heb ik nog een vraag over die bedsteden. Voor ons is het wel handig te weten hoe ze waren opgemaakt. Waaruit bestonden ze? Strozakken?

- Er kwamen strozakken over, maar er lag eerst gewoon stro in, roggestro. Een plank en dan beddestro. Dan kon je dat stro kopen bij de boer voor 35 cent per stuk en die kwamen dan onderin het bedde en daar kwamen dan zakken overheen en daarna ook.

Dat was de matras?

- Dat was de matras. Dat was gewoon los stro. Later bent die strozakken gekomen.

Maar dat is wel later geweest.

- Ja toen was ik wel twintig jaar, dacht ik.

En op het stro kwam direct een laken?

- Een laken, hè. En daar lagen de mensen op.

En dan had je een paar kussens? Lag je dan zittend?

- Dan hadden we een 'pels' [peluw] en twee kussens. Eerst een pels; dat was zo lang als twee kussens.

En dan voor ieder een kussen?

- Ja, voor ieder een kussen.

Ja, maar dan zát je dus bijna in je bedstee?

- Nou, dan kon je zo aardig, kon je zo wel plat. Ze konden niet rechthoekig liggen. Daar waren die bedsteden veelste kort voor. Dat heb je wel in de gaten he [gelach].

Ja, die afstand is gewoon klein en zeker als dat allemaal van die lange jongens waren.

- Ja, dat waren van die hele kleine bedjes. Dat kun je wel zien aan het huisje. Dan lagen we allemaal een beetje 'rongeurs-zaaien' zal ik maar zeggen, hè.

En wat was dan bovenop: dan kwam er weer een laken en een deken?

- Ja, een paar dekens eroverheen. 'Finel' lakens zeiden wij dan [flanel] en dan een grote deken, een 'gestikte' deken. Zo heette dat.

Nog iets van een spreij erop?

- Nee, geen spreij.

Dat is nu zo, maar was toen niet. Waren er nog plankjes in de bedstee om er iets op te zetten. Een wekker bijvoorbeeld?

- Ja, we hadden ook een wekker. Die rammelde dan af, he. En een stormlamp hadden we achter; achter het schotje. Toen hadden we geen elektrisch. Een stormlamp: daar gingen we dan ook mee naar het hok en zo. Ja, daar moesten we dan ook mee naar de wc. Dat was overal gelijk. Dat was nou een keer zo.

Ja. Het fornuis. Wat voor een brandstof werd er eigenlijk gebruikt?

- Baalders en in de oorlog maakten we de baalders zelf, maar anders kochten we ze. Baalders en turf. Baalders zijn zo groot [gebaar: 10 x 10 cm].

Cokes?

- Later was het cokes, antraciet en zo. Dan had je ook van antracieten ... in dat andere huis daar hadden we ook antraciet en briketten. Maar gewoon in dat huisje daar hadden we hout, turf en baalders.

Wat zijn baalders?

- Je hebt turf en baalders en baalders zijn zo groot [10 x 10] en turven waren zo [40 x 10].
- De afmetingen zijn anders?
- Ja en turf was zacht en de baalders waren harde stukken. En die werden mooi gloeiend. En mijn moeder had stoves daar staat nog een stove [voetenstoof] en daar kwam dan zo'n baalder in. Dat kan je dan hier zien [grijpt de kooltjestang vast]. Deze gebruikte we daarvoor. In die kachel daar kwam het water daar werd het water op gekookt [de potkachel]. En hierop [het fornuis] werden de aardappelen gekookt. En bij Klaas stond die kachel ook nog. Ja, dat is niet te begrijpen eigenlijk [er is veel veranderd].

U vertelde dat een paar broers van u tuinen gingen aanleggen en dat dat wel een uur fietsen was. Dat was in Wierum, achter Dokkum. Ja, ik was vaste arbeider en wij hadden koeien en schapen en varkens.

Maar dan waren er wel een paar fietsen in huis? Want uw broers gingen met de fiets?

- Ja, die móesten daarheen met de fiets. Er waren geen auto's.

Maar lopen werd dus niet gedaan? Dat hoefde niet meer?

- Nee, dat kon niet. Nee, dan kwam je nooit te plaats. Mijn moeder kon niet fietsen. Die heeft het nooit geleerd. Mijn vader heeft geleerd, nou toen was hij misschien wel dertig jaar. Maar wij bent er zo ingekomen he. Want toen kwam er altijd politie bij ons. Ook om het huis schoon te maken. Van mijn broers dan [Hier klopt iets niet: gène?]. En dan kwamen zij even en dan hadden ze de sabel dan tussen de fiets [aan de stang] en dan gooiden we die eraf en dan wij op die fiets, hè: om te leren. Ze zeiden er nooit wat van. Ze dachten: `laat ze maar even'. Ja, dat was nog goed.

Dat is aardig.

- Ja, dat was vroeger heel anders. Nu is de politie met de auto, maar dat was vroeger anders. En mijn vader deed de tuinen daar dan en dan moesten ze even komen. Even vragen wanneer of ze de tuin weer deden. Zodoende kwamen ze nog al eens bij ons. En de dokter en de domine. Al die tuinen. En onderhouden, hè. Maar mijn broers hadden zelf ook een tuin. Die verkochten ook bloemen 's zomers en snijbonen. Eerst niet, maar later.

Dat ging met gesloten beurs, die zaken, bijvoorbeeld de dokter.

- Nee, dat niet, wel rekeningen, maar de dokter moest altijd meer hebben als mijn vader. Die zei altijd: 'Wanneer kom je met de rekening?'. En dan was die andere rekening weer opgemaakt, hè. Zo ging dat.

Was uw vader nog lid van een vakbond?

- Ja, die was lid van het NCV, ja dat was een echte ... Damwoude

.. vakbondsman?

- Nou ja, ja mijn broers ook, maar de helft was van het NCV en de anderen ... ik was .., ben modern [zit in een moderne bond]. Ik ben nu nóg in een bond. Ik ben wel zestig jaar in de bond geweest. Ja, maar later wel van de ambtenaren hè. Ik krijg het vakbondsblad nog. Van de week heb ik er nog een gekregen, van het FNV.

Dus er werd wel regelmatig over politiek gesproken.

- Vroeger de Landarbeidersbond. Daar zaten mijn broers ook in. En later de Bouwvakbond (twee of drie broers van mij) en een andere broer van mij heeft zestien jaar in de Zuivelfabrieksbond gezeten en ik zat eerst in de Landarbeidersbond en toen ben ik overgegaan bij de gemeente voor de Ambtenarenbond.

Had u ook een functie in die vakbond? Of ging u regelmatig naar vergaderingen?

- Nee, ja. Ik kwam er nooit. Ze wouwen toen ook een feestje bouwen toen ik zolang erbij was. Maar nee.

[...]

- We hadden eerst een afdeling in Dokkum. Toen wilden we een bond hebben in Damwoude. En toen hadden we hier een afdeling. Toen werd die toch weer te klein. En toen zijn we weer naar Dokkum gegaan. En nu zitten we in Leeuwarden. Ik kom daar niet, in Leeuwarden. Dus hou ik het altijd ik geloof bij twaalf, dertien gulden omdat ik zo oud ben, want anders is een bond ook nogal duur he. Mijn broers en ja, ze waren allemaal in een bond.

En waren er daar nog dingen van in huis? Had u iets van een bordje van de bond in huis of waren er nog speciale dingen? Boekjes?

- Die ik nog heb? Boekjes van de bond en toen ik 25 jaar bij de bond was ik heb wel een gouden speldje met diamantjes, ik heb wel wat zilver speldje ja die heeft mijn zuster gekregen maar die heb ik nog wel en ik heb onderzetters. [Dochter haalt ze tevoorschijn: 'ze zijn een beetje geel geworden.'] Mooi, niet?

Ja, mooi!

- Ja, je krijgt ook wel eens wat van de bond.

En verder, was u nog lid van een kerkgenootschap?

- Nou, ik ben niet lid van een kerk, maar mijn vader en moeder waren wel lid van een kerk en mijn dochters ook. Maar ik niet. Die gaan naar de Hervormde Kerk. Maar ikzelf ga niet meer, nee. Mijn vrouw ging ook altijd getrouwd naar de kerk. Maar ja, de een is zus en de ander is heel anders.

En deed u nog mee aan bepaalde vormen van vrije tijd? Waren er nog dingen die leuk waren om in de vrije tijd te doen?

- Nee, nooit. Ik ga nergens heen. Ook geen sport, geen muziek. En de muziek die je nu aan de radio hebt en ik kan er helemaal niets van verstaan maar dan heb ik het liefst Duitse muziek. Dat mag ik graag wel even horen, maar niet als het kermis is of zo. Die hebben ook Jantje Smit enne zo dat bedoel ik, dat vind ik wel mooi.

U zei net radio; wanneer kreeg u een radio in huis?

- Eh, we hebben een radio gekregen, toen was ik misschien .. acht of tien jaar. Toen heeft mijn broer een lot gekocht .. en die heeft daar ook een radio op gewonnen. Een man die had twee loten gekocht en die kostten een gulden per stuk en toen zei die 'wil je er een van kopen?' en een broer van mij zei 'ja, geef mij er maar een' en daar viel de radio op. En toen hadden we een radio. En dat was eerst een prachtige, mooie.

Dat was natuurlijk bijzonder. Dat had niet iedereen.

- Ja, nou nee, dat denk ik niet. En later bennen die televisies gekomen dus en toen hadden we een televisie en een radio.

Ja, de televisie zal in de jaren zestig misschien.

- Ja, nou dat weet ik niet meer; zolang....

En die radio; hoe zag die eruit?

- Nou die oude radio, die hebben we jaren en jaren gehad. Die hadden we in de oorlog ook nog.

Was die vierkant?

- Ja, zo een klein beetje rond [het bovenste deel; een afgeronde top] en anders vierkant. Ja, dat was voor mijn moeder heel mooi. 'Dan hoorden we ook nog mensen, maar we zien ze niet eens.' Daar denken de mensen nu niet meer over.

En uw moeder vond het ook heel mooi?

- Ja, die vond het prachtig. Ja, die had nog nooit een radio gezien of zo. En wij ook niet, maar wij waren nog jong. Nou en mijn broers mijn vader en moeder waren toen dood en mijn beide broers bleven over [als vrijgezellen in het ouderlijk huis] en toen wisten we niet waar ze heen zouden en zo. En ik zei op het laatst 'Julie moeten televisie hebben'. En toen hebben we een televisie gekocht en toen waren beiden misschien wel zeventig jaar oud. En toen zeiden ze tegen mij: 'Nu heb je ons wat op de hals gehaald. Want nu kunnen we nooit meer weg komen.'

Nou en toen zei ik: 'Er zit een ding op om aan te doen, maar er zit ook iets op om hem uit te doen.' Ja, die waren wel zeventig jaar, voor ze televisie hadden.

Er was dus veel familie in de buurt; kwam men nu ook veel bij elkaar op bezoek?

- Ja, de broers of zo gingen altijd wel naar elkaar toe.

Ook met verjaardagen of zo, met feesten?

- Jaaa, dat was niet.

Bij huwelijken wel.

- Ja, maar dan was dat heel anders. Dan ging je te trouwen zo te lopen naar het gemeentehuis toe. Want dan had je geen feest, want daar had je geen geld voor. Toen wij trouwen, mijn vrouw en ik hadden we wel een bruiloft. Maar mijn familie wil graag bij me wonen. Nu nog drie dochters in de buurt en een zoon in Witteveen. En ik heb een meisje verloren. Met vijf jaar. Die was met een half jaar dood. [...]

Wanneer zijn die bruiloftsfeesten gekomen? In de jaren dertig?

- Dat durf ik niet te zeggen, maar ik weet nog dat toen mijn zuster trouwde; nou die zijn lopend naar het gemeentehuis gegaan. Daar hebben we nooit feest van gehad. Maar toen ik trouwde dat was veel later toen hadden we daar wel een klein beetje feest van. Ik ben in 1947 getrouwd.

Was u de jongste?

- Nee, ik heb een zuster en die is 79 jaar. De rest was allemaal ouder. Ik had een broer, die is met 80 jaar gestorven en die is al 16 jaar dood; dus die zou nu 96 geweest zijn [14 jaar leeftijdsverschil]. Zou is twee jaar een broer overleden; die was 82. En dan heb ik nog een broer die is ik denk wel 87.

Werd er bij sommige feestdagen nog wat aan het huis gedaan? Met Koninginnedag bijvoorbeeld? Werd dan het huis versierd?

- Nee, nee, nee.

Bevrijdingsdag naderhand?

- Nee

's Zaterdags dus wel het erf met zand?

- Ja, dat deden die oude vrouwen altijd; die deden dat zand en zo. Wel een beetje netjes hè.

Brood bakken gebeurde thuis ook niet hè?

- Nee dat haalden we altijd van de bakker. Toen kostte een brood 7 tot 9 cent. Een 'karnbaal' kostte 7 cent en een gewoon brood 9 cent.

Vroeger was het soms gebruikelijk om jaarlijks een grote schoonmaak te houden.

- Ja, altijd. Bij de herfst maakten we even de bedden eruit en schoonmaken en dan bij de mei-tijd weer. Twee keer in het jaar. En in mei gingen we ook altijd bij de boeren. Altijd een half jaar voor die tijd in november dan werd je besteld en in 12de mei ging je erheen en dan was het ook altijd verhuizen. Ze verhuizen nu alle tijd. Maar vroeger was dat op 12 mei.

Dan was je weer besteed. Zo noemden we dat. Bij een boer. Dat was voor een jaar. En dan in november dan kwamen de koeien op de stal en dan zei die boer 'hoe komt het dat ik er bi jaer'. Dan was hij al een half jaar vooruit als hij jou wilde bestellen. Toen ging het ook wel eens om twee kwartjes over.³⁰

Maar u bent altijd wel thuis gebleven?

- Ja, ik ben met 28 jaar getrouwd en ben 28 jaar thuis geweest.

U bent nooit bij een boer gaan wonen?

- Nee, dat was dan een 'vent' hè. Ik was gewoon een arbeider. Van 's morgens vier tot .. en dan 's zomers tot 8 of 9 uur toe, met het hooien. Het hooien is nu niks meer. Vroeger met die 'schoepstekers' op die wagens en dan weer eraf halen. Maar nu kuilen ze allemaal.

Tijdens de oorlog woonde u bij uw moeder?

- Ja, bij ons thuis nog. En mijn moeder had zes jongens. Ik werkte bij een boer. Die had ook allemaal paarden van de Duitsers en daar zaten ook allemaal Duitsers. En er stond een school naast ons huis. Dat zat ook vol Duitsers. [...] En dan was mijn moeder stervens benauwd want ik zat precies in die jaren. Ja dat is dan wel gevaarlijk dan. Want mijn moeder was op het laatst grijs, daardoor. En dan sliepen we in een kerk in Damwoude en in de rogge zo en in het hooi buiten de deur. Dan zeiden ze 'er is vannacht weer razzia'; nou dan konden we niet thuis blijven. Een heel spannende tijd. Naast ons, daar hadden we allemaal reitmatten, zo in de rondte; van die bulten, broeken voor de tuinderijen voor de kleine gewassen. En dan maakten we daar een holte in en daar zaten we dan in. Met een man of vier, vijf. Een hele dag soms. En een broer van mij heeft zoveel jaar in Duitsland gezeten, in Magdeburg.³¹ Die is twee jaar geleden gestorven, een jaar na onze Bea.

Het onderhoud van het huis; moesten er ooit schoorsteenvegers komen?

- Nee, dat deden we allemaal zelf. Dat deden mijn broers en mijn vader. Alleen metselen deden ze niet zelf; daarvoor kwam de timmerman.³²

Syde Wiersma woont nu al weer ruim 44 jaar in zijn huidige huis aan de Kleine Laan. En in 1947 is hij getrouwd; dus vanaf die datum tot in 1956 heeft hij het huurhuisje van stoelenmatter Graar den Bruin gewoond.

- En dat was ook een huisje met twee bedsteden. En achterin een wc in het hok. En een kelder; dat was gewoon zand. Daar moest ik weg vanwege Mijn meidje had het heel slim aan het hart. En toen moest ik daar weg vanwege de

dokter. En dat is twee, drie jaar later gebeurd, maar toen was dat meisje al dood. Want toen waren er geen andere huizen hè. Toen moest je heel lang wachten op een huisje. De dokter zei al: 'je moet een andere woning hebben; het is te benauwd voor dat meisje in die bedsteden en zo'. Tja, maar dat is niet gebeurd. Want toen waren er geen huizen. [...] En ik denk dat nu weer zo wordt, want het Patrimonium heeft nu weer een of twee huizen verhuurd. Maar dat is niks, want er zijn ook nu weer een hoop mensen die willen trouwen en zo. En dat is in de steden ook zo, dacht ik.

- En in de oorlog hadden we hier ook veel evacués uit Arnhem. Ik had een oom en die had ook twee evacués. Allemaal uit Arnhem.

Maar u vond het leven in dat oude, kleine huisje wel leuk heeft u gezegd voor SBS 6?

- Ja, dat was heel gezellig. Heel gezellig. En als er dan een uitgaat die trouwt dan krijg je een klein beetje meer ruimte. Maar als je in een groot huis woont en er gaat een weg, dan valt er een heel groot gat in dat huis.
- 'U denkt misschien dat het niet waar is, maar ik heb wel 28 jaar altijd over de grond zitten te eten, 28 jaar. Altijd over de grond. En toen benne we getrouwd mijn vrouw en ik. En toen hadden we stoelen versjouwd. En toen ik het eten ophad, toen lag ik weer op de grond. Zo moesten we eerst wennen.'

Gewoon omdat het gewoonte was.

- Omdat ik het niet kon uitstaan; van die stoel. Om daarop te zitten. Omdat we een groot gezin hadden. We konden allemaal niet om de tafel hè.

U vertelde ook over een gezin met 18 kinderen naast het huisje van Damwoude?

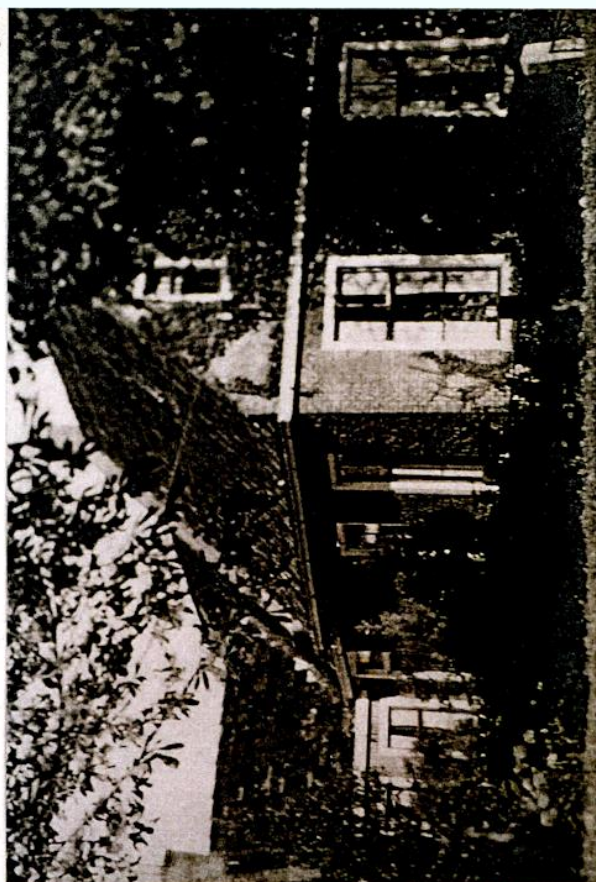
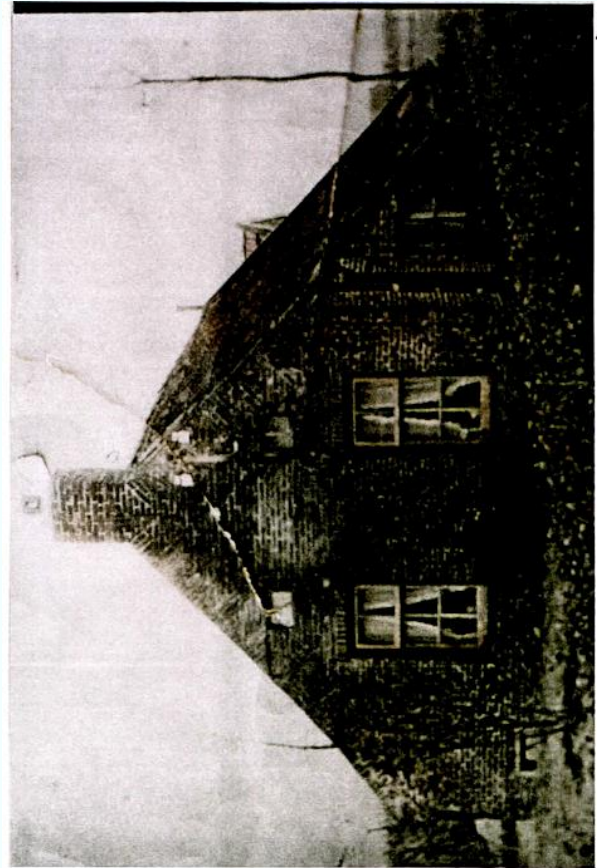
- Ja, daar woonde een gezin met 18 kinders. Daar woonde een oude pake van mij, een oude moeije woonde daar bij in. En later woonden die mensen op de Kloosterhoevestraat. En daar zat een huisgezin naast, ook van 18 kinders. Dat waren nieuwe huizen. Die waren precies gebouwd na de oorlog. Ja, dat ging niet meer. Ja, toen hadden we allemaal grote gezinnen, geloof ik, allemaal 8 of 10 of zo. Ja, een broer van mijn vader had ook 12 kinders.

Fotobeschrijvingen:

12. Het woudhuisje waarin Wiersma met zijn ouders woonde totdat ze verhuisden; en ruimer woudhuisje met een kelder aan de linkerkant en een vleugel rechts (waarin twee bedsteden waren).

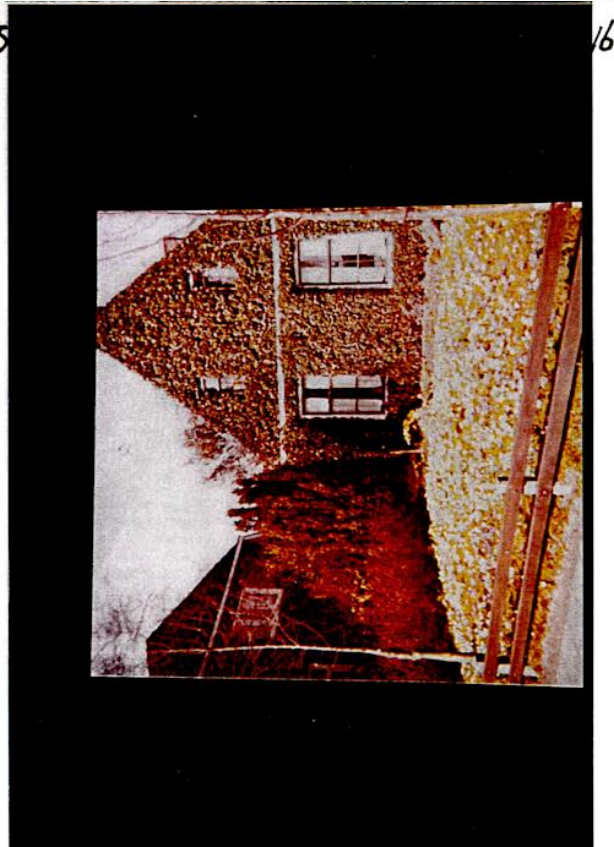
13. Het woonhuis dat zijn ouders daarna betrokken: een voormalige chicorei-fabriek.

14. Idem

15. Idem: rechts de vader van Wiersma, links een oom; een voortuin met gazon.

16. Idem; voortuin met krokussen. Damwoude

Jantje Bijlsma

Damwoude

telefoongesprek 19 en gesprek 23 febr. 2001

De grootmoeder van JB, weduwe Johannes Hendriks Veenstra, heeft in het begin van de 20ste eeuw in ons woudhuisje gewoond. Zij heette Minnema met haar meisjesnaam. Als weduwe is ze hertrouwd met een Jan Berends de Vries.

- 'Ik weet niet hoe veel jaren dat heeft geduurd, maar toen later, toen woonde er ook nog een zoon van haar van uit Drenthe in.' Die zoon (dus een oom van JB) trok tijdelijk met zijn gezin met 7 kinderen tijdelijk bij haar in. 'Dus toen waren ze met z'n tien.' Ze waren Friezen van geboorte, maar die zoon was als arbeider naar Drenthe getrokken om te werken in het veen; van daaruit kwam hij terug. Later heeft hij weer werk gevonden in Drenthe. 'En daar is mijn oma toen heen gegaan of die hebben ze daarheen gehaald met het ouder worden en die is daar overleden. Die is daar ook begraven in Hooghanden [onduidelijk].'
- JB heeft dit niet meegemaakt; alles gebeurde voor haar tijd. Haar oma was al overleden toen zij geboren werd (en JB is 76 jaar oud). Van horen zeggen is ze 'dat aan de weet gekomen.'

- Wel weet ze, dat een van haar neven uit dit kinderrijke gezin een dagboek heeft bijgehouden, dat nu bij een dochter moet zijn (de man is overleden).

JB probeert het dagboek voor ons te achterhalen.

Volgens Bijlsma was er een groot verschil tussen de huizen op het zand en in de klei.

- `Ja, het waren wel oude huizen, hoor. Maar die arbeidershuizen waren daar meest twee naast elkaar. En daar waren dan twee grote bedsteden in. En daar waren zolders, hoge zolders om te slapen. Mijn ouders hebben zo'n huisje ook gehad. Want er was een boer. En vroeger moest je jongens hebben om te werken en ook een meidje om te helpen. En dat had mijn vader wel. Die had jongens en die had dochters. En toen hebben wij in een huis gewoond; dat was een dubbele arbeiderswoning. Want mijn vader had alles dat die boer hebben moest. Dus toen hadden wij alles dubbel. Meer bedsteden en twee zolders en twee gangen. Dus dat is vroeger een heel groot huis geweest. Maar als ik het nou zie. Het is nou geheel omgebouwd; het is nou een bungalow. Dat hebben ze er allemaal uitgesloopt. Maar dat was zeker een heel verschil tussen de Wouden en het Noorden.
- Mijn moeder zei altijd: `De Dokkummer wouden, daar was het zo mooi.' Nou dit zijn de Dokkummer wouden. Maar mijn moeder was van hoe zeg je dat?

Het oude heidevolk.

- [Hij:] Ja, in Bergum en die streken en die zijn nog echt ... heidevolk van vroeger.
- [Zij:] Daar kunnen wij ook niet tussen wonen. Dat is heel apart. Wij hebben wel twee jaar wij hadden vroeger een brandstoffenzaak en toen hebben wij een paar jaar in Noordbergum (ongeveer 12 km ten zuiden van Damwoude) gewoond. Dat was echt die oude heidebevolking. Want wij waren binnen twee jaar weg want toen waren we beiden overspannen.
- [Hij:] Daar konden wij niet aarden. Daar kreeg je wel vrienden als je maar de drankfles naast de stoel had. En dan 's avonds nog even [drinkgebaar].
- [Zij:] Ze namen ons gewoon niet.
- [Hij:] Maar dat heeft er misschien ook mee te maken ... wij zaten toen in een Gereformeerd dorps huis en er zat ook een geloofskwestie tussen. Wij zijn Gereformeerd. En daar waren Gereformeerden uitgekomen. En toen wilden zij, de burgerbevolking, onkerkelijken erin hebben. En het Bestuur had ons besteld. En toen namen ze ons niet. Ze zeiden ook: het werk dat jullie doen is prachtig, daar mankeert niks aan, maar jullie passen hier niet.
- [Zij:] Dat was een politiemann die dat zei en toen zei mijn man: `Ik vind het heel mooi dat u dat zegt want wij vernamen dat wel, maar u zegt het'. Anderen die dachten het.' Toen JB klein was, zijn ze een keer langs een arbeidershuis gelopen en toen zei haar moeder [tegen haar]: `Hier is moeder geboren.' Maar dat huis staat er nou ook niet meer.

Objectenlijst

Erf en tuin

- Eventueel een perenboom
- Wat aardappels en bonen
- Plee

Klompenhok (foto's 3, 4 en 5)

- een inloopmat³³
- wat klompen: 2 paar volwassenen en 2 paar voor kinderen (bevestigen met ijzerdraad)
- schoenenrek van ijzerdraad
- tekstbord bij de ingang

Schuur gang met opslagruimte

- Beveiliging: hier alles met ijzerdraad vastzetten (Realia)
- voetenmat (cocos)
- wasteil, rek met wringer, emmers, zinken wasbord en wasstamper, zeep (Sunsil), knijpers, een paar handdoeken (pompdoeken)
- een schap voor wat spullen (ca 28 cm breed; op 80 cm hoogte)
- juk met emmers
- een ragebol, een paar borstels en oude poetsdoeken
- een groot blik met wit zand
- lamp: een kaal peertje boven de gang
- een stormlamp, staand op het schap

Schuur berging / geitenhok

- Beveiliging: een draaibaar ijzeren hek met hangslot
- grote linnenkast
- een ladder
- een paar herenfietsen (jaren '40)
- een schap voor wat spullen (ca 28 cm breed; op 80 cm hoogte)
- een petroleumkan en een petroleumstel (grijsgewolkt)
- een geit³⁴
- stro
- wat turven, netjes gestapeld
- een hoop kolen
- een paar flinke bossen bruine bonen, hangend aan de zoldering

Op zolder

- een beddenzak, laken of deken³⁵

Deuropening naar de kamer

- Beveiliging: een draaibaar, ijzeren hek met hangslot³⁶ Damwoude

Kamer

- Een mat ('chinamat')
- Vierkante tafel met los zeil (tafel: ca 80 x 80 cm, eventueel uittrektafel)

- Een (elektrische) hanglamp boven de tafel met een eenvoudig porseleinen kapje
- Zeven stoelen met biezen zittingen en rechte leuning (geen knopstoelen), ca 50 cm breed en diep, waarvan eventueel één een armstoel (ruimer, meer comfort)
- Een voetenstoof
- Een dressoir, ca 100 cm lang (foto 3)
- Een fornuis: zwart en erg laag (foto 11)
- Haardgerei: een kooltjestang en een pook
- Een kolenkit
- Een waslijntje met wat wasgoed eraan
- Een potkachel: zwart en laag met kachelpijp in L-vorm naar de schouw (foto 2; die op foto 8 lijkt groter en moderner).
- Waterketel, grijs emaille
- Een Friese stoeltjesklok, tegen beddeschot: tussen de kast en de bedstee van de grootouders

Decoratie

- Vazen: 2 paar vazen (voor op de schouwrand en op het dressoir) met bloemen erin (namaak?)
- Spiegel: lange, smalle spiegel met decoratieve hoeken (foto 10; max. 50 cm breed) of eventueel een exemplaar met afgeronde hoeken en een gouden bies; flink schuin in een hoek bij de voorgevel
- Ingelijste foto's: enkele exemplaren om op het dressoir te plaatsen en een paar om op te hangen boven de bedsteden; een exemplaar aan de schouw boven de kachelpijp
- Ingelijste spreuken: minstens één spreuk in een zwarte (geschulpte) lijst in de hoek bij de voorgevel (foto 1)
- Snuisterijen: een wekker, een slaapkamerlampje en een beeldje op het dressoir (foto 3)
- Een radio op het dressoir (foto 3)

Textiel (zie ook boven)

- Vitrage, lang, los hangend; zie foto 2 (de korte losse vitrage op foto 7 en 8 is jonger)
- Velours overgordijnen, donkerrood of roodbruin
- Een half gordijntje voor de ramen in de achtergevel; zie foto 4 (maar niet in het geval van een geit)
- Kleden op de schouwrand: twee over elkaar; zie foto 2
- Onder de schouw aan weerszijden van de kachel twee gordijntjes, bruin gebloemd (jacquard); zie voor het idee ook foto 8 (maar dat zijn nieuwere gordijntjes)
- Een schort à la oma Wijbenga, op een stoel (foto 1 en 3)
- Wat wasgoed aan het lijntje voor de schouw

Eventueel³⁷

- De bedstee inrichten waar de twee jongens sliepen: een strozak, lakens, een paar dekens (eventueel een gestikte deken) en aan beide uiteinden een kussen (katoen: rood geruit).
- Behang of krantenpapier aan de binnenzijden van het houtwerk.

Notes

1. *Het dorp Damwoude is in 1971 ontstaan uit Dantumawoude, Akkerswoude en Murmerwoude. Nu hoort het tot de gemeente Dantumadeel.*
2. *Jantje Bijlsma kan weinig bijzonderheden geven voor het begin van de 20ste eeuw, de periode waarin haar grootmoeder in het huis heeft gewoond.*
3. *Uiteraard is er in principe veel kennis over de meer recente periode, toen broer Klaas Wijbenga (tot 1996) in het huis woonde. Maar deze was wat zonderling en bepaald niet representatief voor de Akkerwoudster/Damwoudster bevolking. Bovendien ligt dit bij de familie ook gevoelig.*
4. *Vergelijk de toevoeging van mevrouw Wijbenga op het verhaal van haar man.*
5. *Tegelijkertijd verlangt hij nu vaak terug naar het kleine huis; zijn huidige woonkamer is hem veel te groot.*
6. *Een enkeling beschikte al voor de oorlog over een radio. Vergelijk het verhaal van Wierma wiens broer een radio won door middel van een loterij.*
7. *De klompen werden daar uitgedaan en bleven voor de deur of een beetje opzij staan.*
8. *Volgens dhr. De Boer van de gemeente Dantumadeel was de laatste kadastrale vermelding (tot de verhuizing naar het NOM): Akkerwoude, Sectie I 3200.*
9. *De Boer voelt zich zo'n beetje geestelijk vader van het 'verhuisproject' rond het Waldhuske.*
10. *Is niet helemaal juist; zie de opmerkingen van De Boer van de Gemeente Dantumadeel.*
11. *Het nieuwe klompenhok is gezet op een betonnen plaat. Het oude exemplaar stond volgens telefonische mededeling van zijn tante (mevr. De Haan) op paaltjes en is rond 1940 gebouwd. De voetenmat lag in de schuur.*
12. *De vloer van de gang bestond overigens uit aangestampte leem.*
13. *De vitrages waren niet opgenomen zoals bij Wiersma, maar hingen gewoon los.*
14. *Er stond een kolenkit in de kamer en de turven lagen opgestapeld in de losse berging. Daar waren ook de kolen en briketten.*
15. *Volgens Wijbenga's tante De Haan is het huis vlak na de oorlog van elektriciteit voorzien: in 1946 of 1947.*
16. *Volgens tante De Haan waren de slieten onbedekt. Alleen de binnenzijde van de bedsteden kan dus zijn bekleed met kranten en/of behang.*
17. *Later blijkt: aan een lijntje voor de schouw.*
18. *De radio is waarschijnlijk in 1946/1947 gekomen toen het huis van elektriciteit werd voorzien.*
19. *Volgens tante De Haan was het 's avonds erg rustig: men las de krant of het kerkblad. Voorlezen of verhalen vertellen was er niet bij.*

20. *Op de kleurenfoto's is het groen op de voorgevel vrij donker, maar die kleurenfoto's dateren van de tijd dat zijn broer erin woonde. Er is wel een oudere foto van het oude klompenhok dat geleverd is in een lichter groen. Was dat de kleur die oorspronkelijk ook op de kozijnen zat?*
21. *Toen er elektriciteit was, hing er boven de tafel in de kamer een eenvoudige porseleinen kap (en in de gang een kale peer). De verlichting op foto 9 is duidelijk van later datum.*
22. *De kachelpijp maakte een L-vorm naar de schouw; de pijp zat vrij laag in de schouw. Boven de pijp was nog ruimte voor een klein lijstje ('schilderijtje').*
23. *Later blijkt dat zij er aanvankelijk ook nog in bedsteden hebben geslapen. Hun twee oudste kinderen zijn er geboren in 1960-1962 en daarna zijn ze verhuisd. Zij vertelde over een vrouw van 95 jaar die nog steeds in een dergelijk huis woont en 18 kinderen heeft gehad.*
24. *De kachelpijp loopt van halverwege de schouw in een L naar voren in de kamer. Op 1 of 1,5 meter van de schouw staat de potkachel.*
25. *Ze hadden een ruimere tuin, maar ze huurden ook land erbij. Omdat zijn vader en twee broers in de winter geen werk hadden, huurden die wat land om daarop aardappelen en chicorei te verbouwen.*
26. *Later blijkt dat hij zich in die afstand heeft vergist: het ouderlijk huis van zijn vrouw lag ongeveer 300 meter van een dobbe af. Zelf moest hij ongeveer 800 meter met het juk en de wateremmers lopen.*
27. *Later blijkt dat Syde Wiersma wel een bok en een bokkenwagen had. Maar die stonden waarschijnlijk in een apart hok.*
28. *Om zes uur 's avonds werd er gegeten (aardappels met iets erbij). En vervolgens werd er onder de lamp gewerkt. Wiersma kan zich vooral nog herinneren dat er grauwe of groene erwten werden gedopt in loondienst; voor wat centen per zak.*
29. *Zie kant B van de band: De eigenaar was Graar de Bruin, een arbeider, die stoelen matte.*
30. *Vanaf die vraag in november moest er onderhandeld worden over het loon.*
31. *Uit de verhalen die Wierma vertelde na het stopzetten van de band blijkt, dat hij nog lang angst heeft gehad om naar Duitsland te gaan. Zijn zoon die een tijd lang bij de douane werkte heeft hem daar met een grap vanaf geholpen. Verhaal dat Wiersma iemand verstoopt in de kofferbak degrens over smokkelde en prompt werd aangehouden, maar alles was doorgestoken kaart.*
32. *Dit betekent dus ook dat een zaak zoals die van de familie Smits die vanaf 1858 eerst in Akkerwoude en vervolgens in Murmerwoude een verfen glaszaak hadden, aan (land)arbeiders voornamelijk verf verkochten. Het verven van inen exterieurs zullen zij alleen voor rijkere klassen hebben gedaan.*
33. *Om vocht en vuil buiten te houden; ook van belang met het oog op het behoud van de lemen vloer in de schuur. De mat moet wel regelmatig vervangen worden.*
34. *Het hoeft niet per se. Hoeveel ruimte heeft een geit nodig?*
35. *Bedoeld om een slaappleats te suggereren. Maar het heeft alleen zin, wanneer het zichtbaar is vanuit de gang of de deuropening.*

36. Een tamelijk hoog hek in verband met de nabijheid van het dressoir en de spullen daarop.; Tot borsthoogte?
37. Dit is bedoeld met het oog op de gastvrouwen/heren, rondleiders, publiciteit en bijzondere evenementen. Als een deel van het verhaal gaat over de krappe behuizing, vormt deze dubbele slaappleaats een prima illustratie en een mogelijkheid tot demonstratie. De rest van de bedsteden hoeft dan niet ingericht te worden (de luiken blijven dicht) en ook de kast/aardappelkelder blijft gesloten (technische ruimte).